

Раритетний фітоценофонд чагарникової, чагарничкової та трав'янистої рослинності півдня України

Людмила Павлівна Вакаренко
Дмитро Васильович Дубина

WAKARENKO L.P., DUBINA D.V. 2006: **Phytocoenofund's Rarities in Fruticose, Fruticulose and Herbaceous Vegetation of Southern Ukraine.** *Chornomors'k. bot. z.*, vol. 2, N1: 108-115.

An analysis of contemporary state of phytocoenotic diversity of south en Ukraine and principal anthropogenic factors that determine its degradation is provided. In spite of extensive human impact, the region in is characterized by high floristic (more than 2000 species of vascular plants) and coenotic (more than 280 associations) diversity. It is stressed that because of mezophytization, the degradation of steppe communities takes place in reserved and neglected areas. To conserve steppe vegetation it is suggested to use a model of low-intensive farm industry. An overview of the problems of settins the regional econet and the second edition of the Green Data Book of Ukraine is considered. A list of rare, endangered and vulnerable fruticose, fruticulose and herbaceous plain communities in the rank of association is proposed of Southern Ukraine. A short sozological characteristic for each of them is given.

Keywords: rare phytocoenotic fund, fruticose, fruticulose, herbaceous vegetation, the Green Data Book of Ukraine, conservation

Ключові слова: раритетний фітоценофонд, чагарникова, чагарничкова та трав'яниста рослинність, Зелена книга України, збереження.

Степова зона України, особливо її південна частина, відзначається поміж інших природних регіонів України найбільшою деградацією природних екосистем. Головною причиною практично повного знищення степової рослинності є господарська цінність утворених нею ґрунтів. На найбагатших у світі чорноземах землеробство почало розвиватися ще з історичного часу та праслов'янських племен. Проте процес перетворення степових екосистем в орні землі тривалий час відбувався досить повільно. Лише з розвитком технічної бази він набув катастрофічних масштабів. Перетворення степових природних ландшафтів в агроландшафти було завершено в 60-х роках ХХ століття. На території сучасної України, ще наприкінці ХVІІІ століття, степові екосистеми займали близько 40% її території. Зараз розораність земель степової зони України перевищує 80%. Крім того, тут розміщені підприємства важкої і кольорової металургії, хімічної, гірничодобувної промисловості. В промислових районах степової зони середня щільність населення перевищує 170 чол./м². Сьогодні вважається, що природні та напівприродні степові екосистеми збереглися менш ніж на 3% її території, хоча реально цей показник може бути ще меншим.

Незважаючи на такий надзвичайно сильний антропогенний тиск, степова біота ще й досі відзначається високим рівнем флористичного (близько 2000 видів судинних рослин, що становить 40% флори України) [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ..., 1987] та ценотичного багатства (29 формацій, які включають понад 280 асоціацій справжніх, лучних, петрофітних, псамофітних, спустелених і чагарникових степів, що свідчить про високу потенційну стійкість степових екосистем, а також про надзвичайно важливу роль

останніх у збереженні біорізноманіття України. Можна припустити, що зникнення диких копитних тварин, розвиток сільськогосподарського виробництва спричинили й зникнення певної, можливо й досить значної, кількості типів організації рослинних угруповань степу. На жаль, цей процес відбувається й зараз і спричинює його нерозумне відношення людини до природних ресурсів регіону. Основними сучасними чинниками деградації степової рослинності є:

- * зміни в технології сільськогосподарського виробництва (масштабне перетворення степів на орні землі, збільшення поголів'я худоби, використання для підвищення продуктивності пасовищ та сіножатей насіння лучних видів, посилене використання добрив, гербіцидів, занедбання колишніх орних земель, створення масивів колективних садів на непридатних для оранки місцях);

- * створення лісонасаджень інтродукованих видів;

- * розроблення та видобуток корисних копалин;

- * фрагментація окремих степових ділянок (будівництво міст та сіл, створення густої мережі транспортних комунікацій тощо).

Високим рівнем флористичного і ценотичного різноманіття в регіоні відзначаються території гирлових областей та долин річок і надморських кіс і островів та прибережно-приморських ділянок [ДУБИНА та ін., 2004; ДУБИНА, ТИМОШЕНКО, ШЕЛЯГ-СОСОНКО, 2006]. Їх фітосистеми, як і степові, також зазнали значних трансформацій. Провідними факторами антропогенного впливу виступали вирубування заплавної лісової ділянки в дельтах і долинах річок, освоєння територій під агрокультури, лісокультури і пасовища, зниження і зарегулювання річкового стоку, а також одамбування водотоків і водойм (Дунай, Дністер), розвиток рисосіяння на Дунаї і Дніпрі, розширення рекреації. В останні два десятиріччя має місце кумулятивний вплив антропогенних факторів. Збільшуються обсяги заготівель рослинної сировини, зокрема, *Phragmites australis* на експорт (Дунай, Дністер, Дніпро). Різко збільшилися масштаби трансформації рослинного покриву під впливом рекреації і будівництва. Значної шкоди завдало спорудження суднового каналу Дунай-Чорне море по гирлу "Бистре" (Дунай), спорудженого у 2004-2005 рр. На охарактеризованій території функціонує мережа природно-заповідних об'єктів. Однак створення в них охоронних режимів не забезпечує у зв'язку із значними змінами екосистем, що відбулися, належного збереження флористичного і ценотичного різноманіття. Має місце надмірне заростання водойм, гіперакумуляція органічної речовини в плавнях, спустелення приморських грив, кучугур та прирічкових пісків або їх заселення нетиповими угрупованнями, а також деградація солонців і солончаків під впливом проведених раніше меліоративних робіт. Все це ставить актуальним питання опрацювання методів і практичних механізмів управління фітосистемами в умовах, що склалися після зняття прямого антропогенного впливу [ДУБИНА, ТИМОШЕНКО, ШЕЛЯГ-СОСОНКО, 2006].

Доведено [ТКАЧЕНКО, ДІДУХ, ГЕНОВ та ін., 1998], що деградація степових рослинних угруповань також відбувається в заповідних умовах. В залишених без будь-якого зовнішнього впливу степових угрупованнях відбуваються процеси мезофітизації. Поступово вони заростають чагарниками та деревами, втрачаючи при цьому притаманне їм біорізноманіття. Є очевидним, що в сучасних умовах деградація степів відбувається внаслідок інтенсифікації господарювання, а також їх занедбання. Збереження біорізноманіття степів, як і інших трав'янистих типів рослинності залежить від тривалості застосування низько інтенсивної моделі сільськогосподарського виробництва. Це є екологічним імперативом країн ЄС, де діє агроєкологічна постанова (2078/92), що передбачає створення програм та механізмів підтримки низько інтенсивного землеробства та скотарства на екологічно вразливих територіях.

В Україні, на жаль, таких програм немає, як і фінансових механізмів впливу на власників та користувачів природними ресурсами. Проте, значним кроком в цьому напрямку є розпочате створення національної та регіональних екомереж [ОЛЕЩЕНКО, МОВЧАН, ПАРЧУК, 1999]. Включення територій та об'єктів до переліків екомережі передбачає введення на цих територіях режимів невиснажливого збалансованого використання. Можна сподіватися, що в майбутньому будуть розроблені і введені в дію фінансові механізми, які зроблять привабливим для власників землі ведення низько інтенсивного скотарства, або інших форм сільськогосподарського виробництва. Одним із критеріїв відбору ключових територій екомережі є унікальність та рідкісність біоти, наявність на території ендемічних, реліктових та рідкісних видів та рослинних угруповань [ШЕЛЯГ-СОСОНКО, ГРОДЗИНСЬКИЙ, РОМАНЕНКО, 2004], тобто видів, занесених до Червоної книги України і угруповань, занесених до Зеленої книги України. Саме Зелена книга є основою для розроблення охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань. Перша в світі Зелена книга рідкісних, зникаючих та типових рослинних угруповань, які потребують охорони, була створена в Україні як наукове видання [ЗЕЛЕНАЯ КНИГА ..., 1987]. До неї було занесено 26 синтаксонів степових угруповань України в ранзі формації, в тому числі й корінні степові угруповання (*Amygdaleta nanae*, *Stipeta lessingiana*, *Stipeta ucrainica*, *Stipeta zaleskii*, *Stipeta capillatae* тощо), яким загрожує знищення внаслідок руйнації їх біотопів (розорювання, забудова тощо) або надмірного використання (перевипасання, рекреаційного навантаження тощо). Цей факт викликає особливе занепокоєння і свідчить про критичний стан степової рослинності взагалі.

За роки, що минули, було накопичено багато нових матеріалів і виникла необхідність у розробці нового видання Зеленої книги України як офіційного державного документу, в якому буде зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні. Зараз, відповідно до Положення про Зелена книгу України, затвердженого Кабінетом Міністрів України 29 серпня 2002 р. № 1286 така робота вже здійснюється.

Нами пропонуються для занесення до нового видання Зеленої книги такі чагарникові, чагарничкові та трав'янисті угруповання в ранзі асоціації рівнинної частини півдня України.

Amygdaletum (nanae) caraganosum (fruticis), *Amygdaletum (nanae) festucosum (valesiaca)*, *Amygdaletum (nanae) poosum (angustifoliae)*, *Amygdaletum (nanae) viciosum (tenuifoliae)*, *Amygdaletum (nanae) elytrigosum (repentis)*, *Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (ripariae)*, *Amygdaletum (nanae) purum* – корінні зональні угруповання, які перебувають під загрозою зникнення.

Artemisietum (hololeuca) thymosum (calcarei), *Artemisietum (hololeuca) hyssoposum (cretacei)*, *Artemisietum (hololeuca) scrophulariosum (cretaceae)*, *Artemisietum (hololeuca) silenosum (cretaceae)*, *Artemisietum (hololeuca) asperulosum (tephrocarpa)*, *Artemisietum (hololeuca) pimpinellosum (titanophila)*, *Artemisietum (hololeuca) plantaginosae (salsae)* – вразливі угруповання ендемічних асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах.

Calophaetum (wolgarica) stiposum (capillatae), *Calophaetum (wolgarica) festucosum (valesiaca)*, *Calophaetum (wolgarica) crinitariosum (villosae)*, *Calophaetum (wolgarica) poosum (angustifoliae)* – угруповання корінних зональних асоціацій, площа яких має тенденцію до зменшення.

Caraganelum (scythicae) stiposum (ucrainicae), *Caraganelum (scythicae) festucosum (valesiacaе)* – вразливі угруповання ендемічних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Caricetum (humilis) festucosum (valesiacaе), *Caricetum (humilis) stiposum (capillatae)*, *Caricetum (humilis) stiposum (pulcherrimae)*, *Caricetum (humilis) brizidosum (mediae)*, *Caricetum (humilis) stiposum (lessingianaе)*, *Caricetum (humilis) jurineosum (brachycephalae)* – угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Elytrigietum (stipifoliae) festucosum (valesiacaе), *Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (lessingianaе)*, *Elytirgietum (stipifoliae) bromopsidosum (ripariae)*, *Elytirgietum (stipifoliae) caricosum (praecocis)*, *Elytirgietum (stipifoliae) poosum (angustifoliae)* – угруповання рідкісних асоціацій, площа яких має тенденцію до зменшення.

Erodietum (beketowii) thymosum (granitici), *Erodietum (beketowii) pimpinellosum (titanophilae)*, *Erodietum (beketowii) festucosum (valesiacaе)* – угруповання зникаючих, вузько ендемічних асоціацій, що зростають в особливих екологічних умовах на обмеженій території і яким загрожує знищення в найближчі роки.

Genistetum (scythicae) jurineosum (brachycephalae), *Genistetum (scythicae) pimpinellosum (titanophilae)*, *Genistetum (scythicae) thymosum (dimorphi)* – вразливі угруповання ендемічних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Glycyrrhizetum (glabrae) purum, *Glycyrrhizetum (glabrae) leymosum (sabulosae)*, *Glycyrrhizetum (glabrae) caricosum (colchicae)*, *Glycyrrhizetum (glabrae) leymosum (racemosi)*, *Glycyrrhizetum (glabrae) poosum (angustifolii)*, *Glycyrrhizetum (glabrae) festucosum (valesiacaе)*, *Glycyrrhizetum (glabrae) helichrisosum (arenarii)* – угруповання рідкісних асоціацій, яким загрожує знищення.

Hedysaretum cretaceum purum, *Hedysaretum (cretaceum) festuceto (cretaceae)* – угруповання зникаючих, вузько ендемічних асоціацій, що зростають в особливих екологічних умовах в кількох локалітетах і яким загрожує знищення в найближчі роки.

Helianthemetum (cretacei) purum – угруповання зникаючих, ендемічних асоціацій, що зростають в особливих екологічних умовах на обмеженій території і яким загрожує знищення в найближчі роки.

Hyssopetum (cretacei) thymosum (calcarei), *Hyssopetum (cretacei) scrophulariosum (cretaceae)*, *Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (hololeucaе)*, *Hyssopetum (cretacei) koeleriosum (talievii)*, *Hyssopetum (cretacei) asperulosum (tephrocarpaе)*, *Hyssopetum (cretacei) pimpinellosum (titanophilae)*, *Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (salsoloiditis)*, *Hyssopetum (cretacei) plantagosum (salsae)* – вразливі угруповання типових кретофільних асоціацій, яким загрожує знищення.

Stipetum (borysthenicae) festucosum (beckerri), *Stipetum (borysthenicae) agropyronosum (lavrenkoani)*, *Stipetum (borysthenicae) jurineosum (stoechadifolia) cladoniosum*, *Stipetum (borysthenicae) stiposum (capillatae)*, *Stipetum (borysthenicae) stiposum (dasyphyllae)*, *Stipetum (borysthenicae) stiposum (ucrainicae)*, *Stipetum (borysthenicae) thymosum (calcarei)*, *Stipetum (borysthenicae) artemisiosum (tauricae)* – вразливі стенотопні малопоширені угруповання, дуже чутливі до дії антропогенних факторів.

Stipetum (capillatae) brachypodiosum (pinnati), *Stipetum (capillatae) caricosum (humilis)*, *Stipetum (capillatae) festucosum (valesiacaе)*, *Stipetum (capillatae) koeleriosum (cristatae)*, *Stipetum capillatae purum*, *Stipetum (capillatae) stiposum (lessingianaе)*, *Stipetum (capillatae) botriochloosum (ischaemi)*, *Stipetum (capillatae) stiposum (ucrainicae)*, *Stipetum (capillatae) caricosum (humilis)*, *Stipetum (capillatae) stiposum (pulcherrimae)*, *Stipetum (capillatae) stiposum (zalesskii)*, *Stipetum (capillatae) caraganosum (frutex)*, *Stipetum (capillatae) calophacosum (wolgaricae)* – корінні зональні угруповання, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (dasyphyllae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (dasyphyllae) stiposum (capillatae), Stipetum (dasyphyllae) stiposum (tirsae), Stipetum (dasyphyllae) stiposum (lessingianaе), Stipetum (dasyphyllae) bromopsidosum (ripariaе), Stipetum (dasyphyllae) poosum (angustifoliae), Stipetum (dasyphyllae) caraganosum (fruticis) – корінні зональні угруповання, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (graniticolae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (graniticolae) stiposum (capillatae), Stipetum (graniticolae) stiposum (ucrainicae), Stipetum (graniticolae) thymosum (calcarei), Stipetum (graniticolae) caricosum (humilis), Stipetum (graniticolae) poosum (bulbosae) – рідкісні, зникаючі, ендемічні угруповання, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах.

Stipetum (lessingianaе) festucosum (valesiacaе), Stipetum (lessingianaе) stiposum (ucrainicae), Stipetum (lessingianaе) stiposum (capillatae), Stipetum (lessingianaе) bromopsidosum (ripariaе), Stipetum (lessingianaе) poosum (angustifoliae), Stipetum (lessingianaе) caraganosum (frutex), Stipetum (lessingianaе) pimpinelloso (titanophilaе), Stipetum (lessingianaе) agropyroso (pectinati) – угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (pennatae) poosum (angustifoliae), Stipetum (pennatae) caricosum (humilis), Stipetum (pennatae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (pennatae) elytrigosum (intermediae), Stipetum (pennatae) salviosum (nutantis), Stipetum (pennatae) linosum (czerniaevii), Stipetum (pennatae) chamaecytiosum (austriaci), Stipetum pennatae purum – вразливі угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (pulcherrimae) stiposum (tirsae), Stipetum (pulcherrimae) caricosum (humilis), Stipetum (pulcherrimae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (pulcherrimae) salviosum (nutantis), Stipetum (pulcherrimae) caraganosum (frutex), Stipetum (pulcherrimae) calamagrostidosum (epigeioris), Stipetum (pulcherrimae) medicagosum (romanticae), Stiposum (pulcherrimae) festucosum (beckerii), Stipetum (pulcherrimae) stiposum (zalesskii), Stipetum (pulcherrimae) crinitariosum (villosae), Stipetum (pulcherrimae) stiposum (capillatae), Stipetum (pulcherrimae) thymosum (calcarei), Stipetum (pulcherrimae) festucosum (rupicolaе), Stipetum (pulcherrimae) caricosum (humilis) – вразливі угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (tirsae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (tirsae) stiposum (pulcherrimae), Stipetum (tirsae) stiposum (lessingianaе), Stipetum (tirsae) stiposum (zalesskii), Stipetum (tirsae) elytrigosum (intermediae), Stipetum (tirsae) elytrigosum (stipifoliae), Stipetum (tirsae) caricosum (humilis), Stipetum (tirsae) caraganosum (fruticis), Stipetum (tirsae) thimosum (callieri), Stipetum (tirsae) caricosum (praecocis), Stipetum tirsae purum – вразливі угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (ucrainicae) festucosum (valesiacaе), Stipetum (ucrainicae) stiposum (capillatae), Stipetum (ucrainicae) stiposum (lessingianaе), Stipetum (ucrainicae) artemisiosum (austriacaе), Stipetum (ucrainicae) crinitariosum (villosae), Stipetum (ucrainicae) caricosum (praecocis), Stipetum (ucrainicae) poosum (angustifoliae), Stipetum (ucrainicae) caraganosum (fruticis), Stipetum (ucrainicae) euphorbiosum (sequierani) – вразливі угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Stipetum (zalesskii) festucosum (valesiacaе), Stipetum (zalesskii) bromopsidosum (ripariaе), Stipetum (zalesskii) stiposum (lessingianaе), Stipetum (zalesskii) stiposum (tirsae), Stipetum (zalesskii) stiposum (pulcherrimae), Stipetum (zalesskii) caraganosum (fruticis), Stipetum (zalesskii) purum – вразливі угруповання корінних зональних асоціацій, які перебувають під загрозою зникнення.

Крім суто степових рослинних угруповань на території Степової зони потребують охорони рідкісні синтаксони пісків, солонців, солончаків, а також досить велика група водних угруповань.

Tamaricetum (gracilis) agropyrosus (pectinati), *Tamaricetum (gracilis) artemisiosus (tauricae)* - рідкісні і зникаючі в Україні угруповання на північній межі поширення.

Chrysopogonetum (gryllis) scirposus (holoschoeni), *Chrysopogonetum (gryllis) aperetum (maritima)*, *Chrysopogonetum (gryllis) calamagrostosus (epigeoris)* – вразливі угруповання рідкісних асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути в цілком визначеній перспективі найближчих 10 – 15 років.

Ofaistonetum monandri purum, *Ofaistonetum (monandri) salicornietum (prostrata)*, *Ofaistonetum (monandri) suaedetum (salsae)* - угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Limonietum (suffruticosi) purum, *Limonietum (suffruticosi) puccinelliosum (fominii)*, *Limonietum (suffruticosi) haliminosum (verruciferae)*, *Limonietum (suffruticosi) bassietum (hirsuti)* - угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Juncetum (fominii) purum - рідкісні і зникаючі угруповання на північно-західній межі поширення.

Lepidietum (syvaschicae) purum - рідкісні і зникаючі угруповання на північно-західній межі поширення.

Lemnetum (gibbae) wolffiosum (arhizae) – вразливі угруповання, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути в цілком визначеній перспективі найближчих 10 – 15 років.

Aldrovandetum (vesiculosae) lemnosum (trisulcae), *Aldrovandetum purum*, *Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (submersi)*, *Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (submersi)*, *Aldrovandetum spirodelosum* – вразливі угруповання асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути в цілком визначеній перспективі найближчих 10 – 15 років.

Batrachietum (rionii) elodeosum (canadensis), *Batrachietum rionii purum*, *Batrachietum (rionii) ceratophyllosum (demersi)* – вразливі угруповання асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути.

Ceratophylletum (tanaitici) najadosum (marinae), *Ceratophylletum tanaitici purum*, *Ceratophylletum (tanaitici) utriculariosum (vulgaris)*, *Ceratophylletum (tanaitici) zannichelliosum (palustris)*, *Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (trisulcae)*, *Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (minoris)*, *Ceratophylletum (tanaitici) spirodelosum (polyrhizae)* – вразливі угруповання ендемічних асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути.

Marsilietum quadrifoliae purum, *Marsilietum ceratophyllosum (platyacanthi)*, *Marsilietum ceratophyllosum (submersi)*, *Marsilietum ceratophyllosum (berchtoldii)*, *Marsilietum azolletosum (filiculoidis)*, *Marsilietum batrachiosum (circinati)* – угруповання унікальних асоціацій, переважно зникаючих, реліктових та ендемічних, що трапляються лише в кількох локалітетах і яким загрожує знищення в найближчі роки.

Nupharetum (luteae) nymphoidosum (peltatae), *Nupharetum (luteae) traposum (natantis)*, *Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (submersi)*, *Nupharetum (luteae) potametosum (obtusifoliae)*, *Nupharetum (luteae) salvinietum (natantis)*, *Nupharetum (luteae)*

potamogetosum (graminei) – рідкісні угруповання асоціацій, відірваних від суцільного ареалу, а також ще досить поширені угруповання, площа яких має тенденцію до зменшення.

Nymphaeetum (albae) ceratophyllosum (submersi), *Nymphaeetum (albae) salvinietosum*, *Nymphaeetum (albae) nymphoidosum (peltatae)*, *Nymphaeetum (albae) trapetum (natantis)* – рідкісні угруповання асоціацій, відірваних від суцільного ареалу, а також ще досить поширені угруповання, площа яких має тенденцію до зменшення.

Nymphoidetum (peltatae) elodeosum (canadensis), *Nymphoidetum (peltatae) hydrocharitosum (morsus-ranae)*, *Nymphoidetum (peltatae) lemnosum (trisulcae)*, *Nymphoidetum (peltatae) myriophyllosum (spicati)*, *Nymphoidetum (peltatae) nupharosum (lutei)*, *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (berchtoldii)*, *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (lucentis)*, *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (natantis)*, *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (nodosi)*, *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (perfoliati)*, *Nymphoidetum peltatae purum*, *Nymphoidetum (peltatae) salvinietosum (natantis)*, *Nymphoidetum (peltatae) spirodelosum (polyrhizae)*, *Nymphoidetum (peltatae) ceratophyllosum (demersi)*, *Nymphoidetum (peltatae) marsilietosum (quadrifoliae)* – вразливі угруповання асоціацій, дуже чутливі до дії антропогенних факторів, поширені на обмеженій території в особливих екологічних умовах, які реально можуть зникнути в цілком визначеній перспективі найближчих 10 – 15 років.

Potamogetonetum sarmatici purum, *Potamogetonetum (sarmatici) ceratophyllosum (demersi)*, *Potamogetonetum (sarmatici) potamogetosum (pectinati)*, *Potamogetonetum (sarmatici) myriophyllosum (pectinati)* – угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Sagittarietum (sagittifoliae) nymphoidosum (peltatae), *Sagittarietum (sagittifoliae) traposum (natantis)*, *Sagittarietum (sagittifoliae) salviniosum (natantis)* – угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Salvinietum natantis purum, *Salvinietum (natantis) lemnetosum (trisulcae)*, *Salvinietum (natantis) ceratophyllosum (demersi)*, *Salvinietum (natantis) lemnosum (minoris)*, *Salvinietum (natantis) spirodelosum (polyrhizae)*, *Salvinietum (natantis) lemnosum (gibbae)*, *Salvinietum (natantis) azollosum (caroliniana)*, (*Salvinietum (natantis) azollosum (filiculoidis)*) – угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Trapetum natantis purum, *Trapetum (natantis) ceratophyllosum (demersi)*, *Trapetum (natantis) ceratophyllosum (platyacanthi)*, *Trapetum (natantis) utriculariosum (vulgaris)*, *Trapetum (natantis) spirodelosum (polyrhizae)*, *Trapetum (natantis) salviniosum (natantis)*, *Trapetum (natantis) azollosum (caroliniana)*, *Trapetum (natantis) azollosum (filiculoidis)*, *Trapetum (natantis) potamogetosum (perfoliati)*, *Trapetum (natantis) potamogetosum (pectinati)*, *Trapetum (natantis) potamogetosum (berchtoldii)*, *Trapetum (natantis) nymphoidosum (peltatae)*, *Trapetum (natantis) potamogetosum (natantis)*, *Trapetum (natantis) polygonosum (amphibiae)* – рідкісні угруповання асоціацій, а також ще досить поширені угруповання, площа яких має тенденцію до зменшення.

Glycerietum arundinaceae purum, *Glycerietum (arundinaceae) agrostosum (stoloniferae)*, *Glycerietum (arundinaceae) calamagrostosum (epigei)*, *Glycerietum (arundinaceae) bolboschoenosum (maritima)* – угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Schoenoplectetum (littoralis) purum, *Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (lacustris)*, *Schoenoplectetum (littoralis) sparganiosum (erecti)*, *Schoenoplectetum (littoralis) sagittariosum (sagittifoliae)*, *Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (triqueteri)* – угруповання, які знаходяться на межі ареалу асоціації і ареал яких скорочується.

Приведений перелік угруповань є, звичайно, незавершеним і має постійно доповнюватися з отриманням нових матеріалів стосовно сучасного стану

фіторізноманіття регіону. Наступним етапом має бути складання списків раритетного фітоценофонду в межах адміністративних територій та його затвердження відповідними органами законодавчої влади. Списки мають слугувати дієвим механізмом реального його захисту від прямого і, що не менш важливо, опосередкованого негативного впливу, а також виступати екологічним пріоритетом при плануванні господарської діяльності.

Список літератури

- ЗЕЛЕНАЯ КНИГА Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества. \ Под общ. ред. Шеляг-Сосонко Ю.Р. – Киев: Наук. думка, 1987. – 216 с.
- ДУБИНА Д.В., НОЙГОЙЗЛОВА З., ДЗЮБА Т.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. Класифікація та продромус рослинності водойм, перезвожених територій та арен Північного Причорномор'я. – Київ: Фітосоціоцентр, 2004. – 200 с.
- ДУБИНА Д.В., ТИМОШЕНКО П.А., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. Фітосистеми кіс і островів Азово-Чорноморського регіону України: стан та завдання охорони. // Укр. ботан. журн., 2006. – Т. 63, №1. – С. 3-13.
- ОЛЕЩЕНКО В., МОВЧАН Я., ПАРЧУК Г. Нормативно-правові підстави для розбудови екомережі України // Розбудова екомережі України. – Київ, 1999. – С. 7-12.
- ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины. – Киев: Наук. думка, 1987. – 548 с.
- ТКАЧЕНКО В.С., ДІДУХ Я.П., ГЕНОВ А.П. та ін. Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. – Київ: Фітосоціоцентр, 1998. – 280 с.
- ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ГРОДЗИНСКИЙ М.Д., РОМАНЕНКО В.Д. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины. Киев: УкрФитосоциоцентр, 2004. – 143 с.

Рекомендує до друку
О.Є. Ходосовцев

Отримано 04.05.2006 р.

Адреса авторів:

*Л.П. Вакаренко, Д.В. Дубина,
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН
України
вул. Терещенківська, 2,
Київ, 01601
Україна
e-mail: geobot@ukr.net*

Author's address:

*L.P. Vakarenko, D.V. Dubyna,
M.G. Kholodny Institute of Botany NAS of Ukraine
2, Tereshchenkivska Str.
01601, Kyiv
Ukraine
e-mail: geobot@ukr.net*